

ÂŞIK ŞENLİK'İN ŞİİRLERİNDE MİLLET OLMA BİLİNCİ

KARAŞAH, Erdoğan
TÜRKİYE/TУРЦИЯ

ÖZET

Bu çalışmamızda Orta Asya'dan Anadolu'ya oradan da günümüze uzanan ozanlık geleneğinin yüklendiği sorumluluklardan hareketle Çıldırli Âşık Şenlik'in şiirlerinde yer alan 'millet olma' bilinci irdelenmiştir. Ozanımız 19. asırda Kafkas kültürüyle yetişen o dönemin önemli şahsiyetlerinden biridir. Şenlik yetiştiği bölgedeki bütün tarihsel olayların içinde yaşamış, savaşların acısını ve yıkımını çekmiş bir ozandır. Âşık Şenlik şiirlerinde kullandığı keskin dili yüzünden zaman zaman hedef hâline gelse de şair duyarlılığını asla elden bırakmamıştır.

Millet olma bilincinin farkında olmaya en çok ihtiyaç duyulan dönemlerde ozan kimliğiyle şiirler söyleyen Âşık Şenlik kendisini hedef hâline getirecek olan söylemlerde bulunmaktan kaçınmamış, bu yönüyle, herkese ders verircesine vatansever olmanın gereğini ortaya koymuştur. Yazdığı kahramanlık destanlarıyla, koçaklamalarıyla Türk milletine ve onun askerine direnç kaynağı olmuştur. Âşık Şenlik bu yönüyle "ozan" kavramını da eleştirmemize yardımcı olmuş ve "Ozan kimdir?" sorusuna farklı bir açıdan bakmamızı sağlamıştır. Ozanlık haktan aldığı manevi duyguyla halka doğruyu, şiirle, sözle, sazla anlatmaksa Âşık Şenlik bunun çok daha ötesine gitmiş, sadece doğruları göstermekle kalmayıp düşmana zaman zaman gözdağı vermekten de çekinmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Ozanlık geleneği, millet olma bilinci, Âşık Şenlik.

ABSTRACT

Consciousness of Being a Nation in the Poems of Poet Şenlik

In this study, we examine "the consciousness of being a nation" in the poems of Poet ŞENLİK of Çıldır starting out with the responsibilities taken on by the customs of poecy from Middle Asia to Anotolia and, to today. Poet ŞENLİK is one of the important poets of 19th century who was affected by

the Cacaasian Culture. ŞENLİK is a poet who had lived through all of the historic events in the region he grew up and suffered from the devastations of wars. Even though he became a target due the bitter language that he used, Poet ŞENLİK has never left his poet sensitivity.

Poet ŞENLİK wrote poems as a poet in times when the awareness of the consciousness of being a nation was needed most, he did not avoid making statements that would make him a target and, with this side of his, he set forth the requirement of a patriot as if he was giving lesson to everybody. He was a source of endurance to the Turkish nation and its army by his heroism epics and epical folk poems. He made us criticize the concept of “poet” and brought a different dimension to the question “Who is poet?” If being a poet is to tell the truth to public by poems, words of mouth, and musical instrument with the moral perception taken from the public, Poet ŞENLİK went far beyond this; he did not only showed the facts, but also he did not avoid threatening the enemy from time to time.

Key Words: Poet ŞENLİK, customs of poecy, consiousness of being a nation.

Çalışmamızın ana konusuna geçmeden önce Çıldırılı Âşık Şenlik’in hayatına ve Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu duruma (sosyal, siyasal, askeri ve ekonomik) değinmek kuşkusuz konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bazı araştırmacılara göre (Fahrettin Kırzioğlu, Orhan Özbek, İslâm Erdener, A.Beşmart, N.Feridun) 1848; bazılarına göre ise (Ensar Aslan, Aziz Kaygusuz) 1850 yılında Kars ilinin (şimdi Ardahan ilinin) Çıldır ilçesinin Suhara (Yakınsu) kasabasında doğan Şenlik’in asıl adı Hasan’dır. 14–15 yaşlarında pir elinden bâde içen Hasan uyandığı vakit ilk şiirinde “Salatın” la birlikte “Şenlik” adını tapşırır. Böylece Çıldırılı Hasan, Çıldırılı Âşık Şenlik olur. Âşığımızın ölüm tarihini İslâm Erdener 1914; Fahrettin Kırzioğlu 1912; Aziz Kaygusuz ise 1913 olarak verir (Alptekin, 2000;1).

Osmanlı Devleti’nin topraklarını 18. yy. da Avusturya ile paylaşmak isteyen Rusya, 19. yy.in başından itibaren bunu tek başına gerçekleştirmek istedi. Çünkü Rusya; Kuzey batı Karadenizden başlayarak, Kafkasya,Kuzey iran veAfganistan’dan geçen bir hattın güneyine inmek amacındaydı. Söz konusu hatta Rusya’nın hedefine ulaşmasındaki en büyük engel İngitere idi. Bu hattın en önemli bölümünde, Osmanlı Devleti yer almaktaydı. Rusya Karadeniz’in batısındaki Balkanlar üzerinden iler-

leyerek Boğazları, Karadeniz'in doğusundan ilerleyerek de Doğu Anadolu üzerinden İskenderun ve Basra Körfezleri'ni ele geçirmek niyetindeydi. Rusya bu emelini gerçekleştiremez çünkü ne zaman bu emeline dönük politikalar izlemeye kalksa İngiltere ve Fransa engeliyle karşılaşır. Bu nedenle Balkanlar'da yaşayan Hıristiyanları Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtıp onları kendi nüfuzu altına alma yoluna gider. Aynı stratejiyi Doğu Anadolu'da yaşayan "Ermeni"ler üzerinde de kullanır.

Fransız Devrimiyle ortaya çıkan fikir akımları önce Osmanlı tebaası Hıristiyan azınlıkları üzernide etkili olur. Aybars'a göre Balkanlar'da yaşayan Sırp, Yunanlılar, Bulgarlar, Romenler ve diğerleri Osmanlı Devleti'ne karşı değişik zamanlarda ayaklandılar. Azınlıkların her ayaklanmasında, Avrupa kamuoyu ve büyük devletler hemen onları savunup korudular. Rusya ise bundan yararlanıp Osmanlı Devleti'ne saldırdı, bunun en açık örneği ise Yunan İsyanı'nda karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Restorasyon döneminde ulusal bağımsızlıkları engelleme kararı almışken ve Rusya bunun savunuculuğunu ve öncülüğünü yaparken, Yunan Ayaklanması'nda bu kararlarını çiğnediler. Hıristiyan Yunanlıların Müslüman Türkler tarafından katledildiği propagandası ile olaya müdahale ettiler. 1827'de Navarin'de İngiliz, Fransız, Rus donanmaları, Osmanlı Devleti donanmasını yaktı. Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açtı ve Osmanlı Devleti yenildi. 1829 Edirne Antlaşması ile de Yunanlılar bağımsızlıklarını kazandılar. Aynı şekilde Sırp, Bulgar, Romen ve diğer Hıristiyan azınlıklar bağımsızlıklarını hep Avrupa'nın teşviki ve müdahalesi sayesinde elde ettiler. Özellikle din faktörü, Hıristiyan devletlerin Türklere karşı kullandığı önemli bir silahtı. Bu silahı Osmanlı Devleti'nde yaşayan bütün Hıristiyan azınlıklar, bağımsızlıkları için kullanırken büyük devletler de kendi çıkarlarına uygun olarak Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmak için kullandılar. Bundan en son yararlananlar ise Ermeniler oldular. Gerek Avrupa kamuoyu, gerekse devlet adamları, İslâmiyet, özellikle Müslüman Türkler söz konusu olunca kendilerini din taraftarlığından kurtaramamışlardır. Avrupa'nın Türk tehlikesi altında kaldığı zamanın "Haçlı" düşünce ve geleneği ile davranan Avrupalılar Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanlar söz konusu olunca, dinî politikayı hep kullandılar. Öyle ki, Rusya'da halk sefalet içinde yaşarken ve köylü toprağın kölesi iken, Osmanlı Devleti'nin en rahat halkı Rumlardı. Akdeniz ve Karadeniz ticaretini ellerinde bulunduran Rumlar, bu sayede önemli ölçüde servet sahibi olmuşlardı. Fakat Rusya buna rağmen Rumların Osmanlı Devleti'nde ezildiğini ileri sürerek Ortodoks koryuculuğu yapıyor ve Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışıyordu. Diğer yandan da, Hıristiyan Polonya'nın Rus egemenliği altında bulunmasına ise

tüm Avrupa sessiz kalıyordu. İrlanda'da ise İngiliz baskısı çok şiddetli bir şekilde sürüyordu. Bütün bunlara rağmen, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyanlar için Avrupa'nın müdahalesi ancak politik çıkarlarla açıklanabilir. 1798'den 1878'e kadar Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyan İngiltere, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra bu politikasını değiştirdi. Osmanlı Devleti'nin Rusya'yı durduramayacağını düşünerek, Ege Denizi çevresinde İngiltere'nin himayesinde büyük bir Yunanistan ve Doğu Anadolu'da bu savaş sırasında ortaya çıkan ve Rusya tarafından savaş sırasında kışkırtılan Ermeni konusundan yararlanıp, yine kendi himayesinde bir Ermenistan kurulmasını desteklemeye başladı. Doğu Akdeniz'de güvenlik sağlamak bahanesiyle de Kıbrıs Adası'nı 99 yıl için zorla kiraladı. Böylece iki büyük devletin çıkarları açısından Hıristiyan Ermeni konusu önce dış sorun olarak başlatılıyor ve bundan yararlanan Ermeni örgütleri tarafından da bir iç sorun haline getiriliyordu. Hıristiyanlar konusundaki olayları iyi bilen Ermeniler, bu amaçla din faktörünü propaganda silahı olarak kullandılar. Bu tarihten sonra silahlı örgütlenmeye ve acımasızca saldırıya başladılar.

Osmanlı Devleti önlem almaya kalkışınca Ermeni ayaklanması çıkar. Osmanlı Devleti'nin ayaklanmayı bastırmak için aldığı önlemler, Avrupa'da katliam propagandasına dönüşür. Bunu fırsat bilen İngiltere 1895 yılında Osmanlı Devleti'ne baskıya başladı ve Ermenistan Devleti konusunu ele alır. Rusya, Ermenilerin bağımsız devlet kurmasını istemediği için İngiltere'ye karşı çıkar. Ermeni komiteleri de İngiltere'den aldıkları cesaretle işi büyüterek Osmanlı Devleti, İran ve Rusya'daki Ermenileri birleştirmeyi ve bağımsız Ermenistan kurma tezini ortaya atarlar.

“1895 yılının sonunda Ermenilerin Bab-ı Ali'ye yürüyüş yapmaları sırasında askere ateş açmaları ve birkaç erin şehit olması üzerine askerlerin de Ermenilere ateş açması sonucu çıkan olaylar, Trabzon, Erzurum, Harput, Diyarbakır, Sivas, Antep ve Maraş'a yayıldı. Avrupa'da Türklerin katliama başladıkları, Hıristiyan Ermenilerin Müslüman Türkler tarafından kılıçtan geçirildiği şeklinde propagandalar yapıldı. İngiltere sert bir müdahale amacıyla girişimde bulduysa da Rusya'nın karşı çıkması ve Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni desteklemesi, Avusturya ile Fransa'nın çekimser kalması İngiltere'yi yine yalnız bıraktı. Neticede Osmanlı Devleti ayaklanmaları bastırabilirdi. Ayrıca Van'da isyan eden Ermeniler, 20.000 yerli halk tarafından kuşatıldılar. İmha etmek için valinin emrini beklediler, fakat vali Ermenileri korudu. İngiltere'nin yine Osmanlı Devleti'ne karşı sert bir tutum içerisine girdiyse de yalnız kaldığı için yine ileriye

gidemedi. Bütün bu ayaklanmaların ihtilalci Ermeni örgütleri tarafından çıkartıldıkları, İngiliz Konsolosları'nın ve görevlilerinin raporlarında ve anılarında da yer almasına rağmen İngiltere, politik çıkarlarına uygun olarak Osmanlı Devleti'ne baskı yaptı. Hatta yakalanan suçluların çoğu bu baskı sayesinde serbest bırakıldılar. Türklerin Ermenileri kılıçtan geçirdiği ve binlerce Ermeni'nin katledildiği haberlerinin de asılsız olduğu ortaya çıktı (Aybars, 1986; 78-90).”

Âşık Şenlik, yukarıda ifade ettiğimiz gibi dört bir taraftan kuşatılmış Osmanlı Devleti ve çirkin emellerin beslendiği, amansız saldırıların yapıldığı bir bölgenin içine doğmuştur. Ümmî olduğu halde keskin zekâsı, güçlü hafızası ve öğrenme isteği, mensubu olduğu milletin içinde bulunduğu durumu analiz edebilmesini ve bir aydın sorumluluğuyla harekete geçmesini sağlamıştır. Âşığımızın Türklük şuuruyla hareket ettiğini ve bunun bölge halkı üzerinde olumlu tesirini gözler önüne sermesi açısından birkaç hatırasını aktarmak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

“Ehli İslam olan işitsin, bilsin:
Can sağ iken, yurt vermeniz düşmana
İsterse uruset ne ki var gelsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana”

Şenlik ne durursuz? Atları binin;
Sıyra-kılınç düşman üstüne dönün
Artacaktır şanı bu al Osmanın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana”

93 (1877) Kars Gönüllüleri Koçaklaması'nda Âşık Şenlik, hiçbir kuvvetin onları yurdundan ayrı koyamayacağını haykırıyor. Bu şuurlu tavrın şekillendiği ve beslendiği elbette ki bir kültürel ortam vardı. Âşığımızın böylesine zor koşullarda pervasızca haykırmasını sağlayan da yetiştiği bu kültürel ortamdı. Sadece söz değil, sözün eyleme dönüşmesi hususunda da tam bir aydın kimliğiyle hareket eden Şenlik, şuurlu bir yurtsever, vatanperver olarak insanların yüreklerinde var olan fakat içten ve cesur çağrılar bekleyen bu duyguları tetikliyor.

Âşık Şenliğin söylediği bu koçaklama yazdırılır ve yöre halkının ihtiyaç duyduğu moral, birlik ve beraberlik ruhu güçlendirmek için çevre il, ilçe ve köylere gönderilir (Şahin, 1983: 123).

Bu koçaklama ayrıca düşmanla savaşmak üzere toplanan meşhur “Kars Gönüllü Atlıları” (Kırzioğlu, 1958: 21) tarafından marş olarak okunur.

Âşıklar konumları itibariyle farklı sorumluluklar yüklenmişlerdir. Çobanoğlu (2000: 71)'na göre, İşgal altında yaşayan âşıkların şahsında Türk'e boyun eğdirme, psiko-sosyal yönden direncini kırma temrinleri yapılır. Bunda âşıklara öncelik tanınmasının nedeni elbette onların sosyal yapı ve toplumsal bünyede icra ettikleri işlevler nedeniyle yüklendikleri merkezilik veya liderlik konumlarıdır.

Çobanoğlu (2000; 71)'na göre Ermeni (genel görüş de bu doğrultudadır) asıllı, Alptekin (2006; 447)'e göre Ermeni asıllı veya Ermeni dönmesi değil, para zaafı yüzünden kendi milleti yerine zengin olan Ermenilerin yanında yer almış ve bunun da bedelini çok ağır ödemiş olan Türk kökenli Âşık İzanî ile Âşık Şenlik arasındaki atışma, ele aldığımız konunun önemi açısından dikkate değerdir. Alptekin (2006; 426)'e göre Ardahan'daki karşılaşma sadece Şenlik-İzanî karşılaşması değildir. Burada hürriyet ile esaret, hak ile batıl, adalet ile haksızlık, zulüm ile merhamet, küfür ile iman, doğru ile eğri karşılaşması vardır. Bu karşılaşmayı esaret, hak, merhamet, adalet, iman ve doğruyu temsil eden esir Müslüman Türk Şenlik kazanmıştır. İzanî'nin astığı muammayı verilen süre içinde çözen Âşık Şenlik Müslüman ve Türk ahaliyi sevince boğmuş, cephede düşmana karşı büyük bir zafer kazanmış komutan gibi halkı tarafından coşkuyla alkışlanmış ve kucaklanmıştır. Dönemin olumsuz koşullarında bu olay da Türklük bilincinin oluşması ve yayılmasında önem arz etmektedir.

Yaşanan başka bir örnek de oldukça çarpıcıdır. Aslen Karabağ Ermenilerinden olan Rusların ilk Çıldır kaymakamı Andon ile Âşık Şenlik karşılaşır. Kartarı (1977; 49)'ya göre Ardahan'da, Kırzioğlu (1958; 73)'na göre ise Köğas'ta (Köyhas) gerçekleşen bu karşılaşmada anadili Türkçe olan Andon, Karabağ ağzıyla Âşık Şenlik'e hitaben "Âşık, sizin Osmanlıyı Urus Padişahı altetti; bu kadar askerini kırdı, yesir etti, bir bu kadar da yerini aldı. İndi de size yol, köprü ve şehirler yaptırmaya başladı. Sizlerden ne vergi ne de asker almıyor. İndi düzünü söyle görüm, bu devletlerin hangisi daha koçaktır, hangisini daha çok istersin? Bunları bize saz ile anlat." Sözüne karşılık Şenlik bölgedeki Müslüman Türklerin duygularına tercüman olarak çok bilinen ve sevilen koçaklamasını söyler:

"Hulus-i kalbimden bilsen fikrimi
Men Allah'tan Âl-Osman'ı isterem,
Merhamet sahibi, irahmi gani
Nesl-i Mürsel hükm-i hanı isterem" kıtasıyla başlayan ve bayatısı:

“Pâyidar olmaz zâlim
Yiğide neyler ölüm
İşte boynum, sal kılıç
Doğruyu söyler dilim”

diyerek esaret altındaki hiçbir nimetin onu ve sözcülüğünü yaptığı Türk milletini kandırmayacağı gerçeğini haykırmaktadır.

Tarihimiz ve edebiyatımız âşıklarımızın duyarlı, aydın ve yurtsever tavırlarıyla doludur. Âşık Şenlik’i değerlerimizi ve güzelliklerimizi nakış nakış işlerken görmek mümkün olduğu gibi sazı ve sözüyle bitap düşmüş halkı gayrete getirirken, onlara millet bilinci aşılarken, yetkilileri harekete geçirirken, düşmanı akla ve sağ duyuya davet ederken, daha da olmazsa tehdit ederken görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Alptekin, Ali Berat, (2006), Çıldırli Âşık Şenlik Divanı, Semih Ofset Matbaacılık Yay.Ltd.Şti., Ankara.

Aybars, Ergün, (1986), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, Ege Ün. Basımevi, İzmir.

Çobanoğlu, Özkul, (2000), Âşık Şenlik Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kartarı, Hasan, (1977), Doğu Anadolu’da Âşık Edebiyatının Esasları, Demet Matbaacılık Sanayi, Ankara.

Kırzioğlu, Fahrettin, (1958), Edebiyatımızda Kars, Işıl Matbaası, İstanbul.

Şahin, Salih, (1983), Ozanlık Gelenekleri ve Doğulu Saz Şairleri, Yorum Matbaacılık Sanayi, Ankara.

